

TRAJNOSTNA VZGOJA UČENCEV SKOZI ŠPORTNO AKTIVNOST (ORIENTACIJSKI TEK)

JULIJA VALENTIČ

Center šolskih in občolskih dejavnosti, dom Fara, Kostel

fara@csod.si

IZVLEČEK

V prispevku skušamo s pomočjo medpredmetnega povezovanja naravoslovja, okoljske in športne vzgoje predstaviti vzgojo učencev za trajnostni razvoj. Učence želimo s pomočjo športne aktivnosti (orientacijskega teka) usposobiti za opazovanje in jih naučiti spretnosti raziskovanja narave in kulturne dediščine v kraju, kjer se ta športna aktivnost odvija. Orientacijski tek je športna aktivnost, ki dopušča možnost medpredmetnega povezovanja predvsem zato, ker se odvija v naravi. Učenci preko zabavne športne aktivnosti odkrivajo zakonitosti, ki veljajo v naravi oz. v različnih ekosistemih in se hkrati zavejo, da za takšno ukvarjanje s športom ne potrebujejo nekih urbanih športnih površin, zaradi katerih bi morali naravo spreminjati. V neposrednem stiku z naravnim okoljem se zavejo njegove vrednosti in hkrati ranljivosti. Ker se dejavnost sama odvija v skupini, učenci razvijajo pozitivne vzorce športnega obnašanja, medsebojnega sodelovanja in pomoči. Naučijo se učinkovite uporabe pripomočkov za orientiranje in kako se z njihovo pomočjo znajti v nekem novem okolju, v katerem se nahajajo. Naučijo se okolje opazovati, spoznavati in tudi v resnici VIDETI, kar je predpogoj, da bodo znali naravo in kulturno dediščino vzljubiti in jo tudi ohranjati takšno kot je, zase in za druge. To pa je tudi smisel trajnostnega razvoja.

KLJUČNE BESEDE: trajnostni razvoj, okoljska vzgoja, orientacijski tek

UVOD

»Najširše trajnostni razvoj pomeni, da je treba zadovoljiti potrebe sedanje generacije, ne da bi se tako zmanjšala sposobnost prihodnjih generacij, da zadovoljijo svoje potrebe.

Smoter trajnostnega razvoja je ohraniti zmožnost Zemlje, da omogoča življenje v vsej njegovi raznolikosti. Njegov namen je zagotavljati stalno izboljševanje življenjskih pogojev in blaginje na Zemlji za sedanje in prihodnje generacije.« Pregled strategije EU za trajnostni razvoj – prenovljena strategija (2006)

Nekateri pravijo, da bi bil velik napredek v trajnostnem razvoju že, če bi se stvari ohranile vsaj takšne, kot so. Toda dobro vemo, da vsak »status quo« pomeni stagnacijo in vsaka stagnacija nazadovanje. Iz slednjega je razvidno, da je potrebno nenehno prizadevanje, da se stvari, takšne kot so, samo ohranijo. Morda se sliši absurdno, vendar strategija trajnostnega razvoja na trenutke spominja na vračanje za kakšno stopnjo ali dve nazaj, v stanje, kakršno je bilo pred globalnim segrevanjem našega planeta, pred globalno revščino in globalno recesijo, torej v »status quo ante«.

Obdobje, ki je pred nami, je torej obdobje nekakšnega neorazsvetljenstva, ko se pojavljajo potrebe po spremembah, ki so nujne, saj je od njih odvisen naš obstoj. Zato je tudi filozofija podobna: »Nazaj k naravi!« Nazaj k ohranjanju narave, k ohranjanju biotske raznovrstnosti, kot vira dobrin, ki omogočajo zadovoljevanje prehrabnih, zdravstvenih in drugih potreb

naraščajočega svetovnega prebivalstva, k dvigu kakovosti življenja in povečevanju blaginje sedanjih in prihodnjih rodov. Skrb za prihodnje rodove pa je predvsem v naših rokah, rokah staršev, vzgojiteljev in učiteljev. Zato sta vzgoja in izobraževanje prihodnjih rodov v smislu trajnostnega razvoja eden najpomembnejših dejavnikov prihodnosti.

Obstoječi ukrepi za ohranjanje biotske raznovrstnosti pa še niso zadostni za ustavitev današnjih trendov. Trajnejše zmanjšanje negativnih vplivov na biotsko raznovrstnost in naravo oziroma okolje v širšem pomenu lahko prinese le pripravljenost vseh segmentov družbe, da spremenijo sedanji sistem vrednost in svoj življenjski slog. Ravno na slednje pa lahko neposredno vplivamo preko vrste državnih institucij, pri čemer nesporno prednjačijo vzgojno – izobraževalne institucije.

Zgledno se v smeri trajnostnega razvoja oblikujejo učni načrti (okoljska vzgoja, državljska vzgoja in etika, naravoslovje, družboslovje itd), šole si množično prizadevajo uvrstiti v projekt »EKO« šol, učenci zgledno reciklirajo odpadke. Različne naloge so zasnovane na spodbujanju »okoljske pismenosti«, ki naj bi jo glede na naraščajoče okoljske probleme našega planeta pridobili vsi državljani. V prvi vrsti moramo učencem posredovati številna nova znanja v smislu spoznavanja okolja in jih usposobiti, da bodo globlje razumeli okoljske pojave in probleme, njihove vzroke in načine reševanja. Ob tem se vedno znova poraja vprašanje, koliko v resnici učenci odnesejo s seboj kot popotnico za življenje.

Kot je navedeno v učnem načrtu za okoljsko vzgojo, »naj bi učenci razvili t.im. akcijsko kompetenco, torej sposobnost zavzetega in odgovornega ravnanja v okolju, ter sposobnost takega odločanja, ki bo zagotavljalo zdravo življenje in bo hkrati ohranjalo možnosti za življenje prihodnjih rodov.

Temelj tako pojmovane okoljske vzgoje je pozitiven odnos do naravnega in grajenega okolja, želja ohranjati naravno in kulturno dediščino, ob hkratni usmerjenosti v prihodnost ter z iskanjem novih alternativnih načinov življenja, proizvodjanja in potrošnje. Zavedati se moramo tudi, da so problemi urejanja okoljskih zadev v veliki meri tudi problemi demokratičnega urejanja odnosov med ljudmi.

PREDMET IN PROBLEM

Najbolj zgleden primer, kako so lahko učenci deležni trajnostne vzgoje, tako v smislu čiste narave, kot ohranjanja kulturne dediščine in medsebojnega sodelovanja, je v samem kraju, kjer je vse to prisotno. Recimo v šoli v naravi. V Domu Fara, enem izmed domov ČŠOD, ustanovljenem leta 1998, ki se nahaja v idilični pokrajini doline reke Kolpe, pod čudovitim srednjeveškim gradom, je takšnih možnosti ogromno. Kajti predpogoj, da bodo učenci razumeli, je, da spoznajo in doživijo. Šele na ta način se bodo naučili v resnici občutiti neokrnjeno naravo in zaznati razlike med okoljem, iz katerega prihajajo, in okoljem, ki je obstalo v nekem preteklem obdobju... in začuda obstaja tudi danes.

V obstoječem prispevku bom skušala s pomočjo medpredmetnega povezovanja orisati, kako otrokom predstaviti lepoto narave in jim hkrati vcepiti skrb zanjo. Potrebno jih je namreč tudi spomniti na to, kako bi bilo, ko bi jim bilo to vzeto.

Predmet našega prispevka je torej organizacija orientacijskega teka v okolici Doma Fara, ki je prava učilnica na prostem. Proga orientacijskega teka je zasnovana na način, da učence vodi

skozi vsa naravna okolja, ki so navedena kot vsebinski sklopi v učnem načrtu za okoljsko vzgojo. Ker je orientacijski tek organiziran kot tekma, imajo otroci možnost medsebojnega sodelovanja in povezovanja ter merjenja moči med posameznimi skupinami, ki bodo tekmovali. Znanje o okolju, v katerem se nahajajo, bodo pridobivali z reševanjem nalog na kontrolnih točkah, mimo katerih jih bo vodila pot, možgančke pa bodo morali uporabiti tudi, da bodo kontrolne točke sploh našli.

Orientacijski tek je šport ali rekreativna dejavnost, ki navadno poteka v naravi, gozdovih ali mestnih parkih. Tekmovalec v orientaciji mora v čim krajšem času le s pomočjo karte in kompasa preteči ali prehoditi svojo pot. Ta je označena na karti s krožci, v naravi pa s kontrolnimi točkami. Vrstni red točk je vnaprej določen, med kontrolnimi točkami pa si vsak sam izbira pot. Na stojalih na kontrolnih točkah je lahko opis nalog, ki jih mora rešiti tekmovalec, ali pa se mora samo vpisati na kontrolni karton in s tem potrdi svojo navzočnost na kontrolni točki. Dolžina in težavnost prog se razlikujejo glede na spol, starost, izkušnje in pripravljenost tekmovalcev po posameznih kategorijah.

CILJI

Primer, ki ga bom podala, bo izdelan za učence 6. razreda devetletke, in sicer medpredmetno povezovanje med naravoslovjem, športno in okoljsko vzgojo.

Nekateri splošni cilji, katerim želimo zadostiti:

z vidika naravoslovja:

- doseči razumevanje pojmov, dejstev in zakonitosti s področja žive in nežive narave ter pestrosti življenja,
- razvijati sposobnosti za opazovanje in spretnosti za učinkovito raziskovanje,
- razvijati odgovoren odnos do okolja in spodbuditi interes za njegovo aktivno varovanje,
- razviti spoštovanje do vseh oblik življenja in razumevanje medsebojne povezanosti žive in nežive narave.

okoljski vidik:

- razviti spoznanje, da je večina okoljskih problemov posledica človekovih posegov v naravne procese,
- razvijati osnovna stališča in vrednote (spoštovanje naravne in kulturne dediščine, obzirnost, varčnost, solidarnost), potrebne za varovanje in izboljšanje (svojega neposrednega in širšega) okolja ter za njegovo ohranjanje prihodnjim rodovom,
- doseči, da se ob neposrednem stiku z naravnim okoljem zavedo njegove vrednosti, pa tudi ranljivosti,
- naučiti kritično razmišljati, tehtati različne poglede, upoštevati argumente več strani in predlagati rešitve,
- naučiti v pogledu na okoljske procese povezovati perspektivo preteklosti, sedanjosti in prihodnosti.

z vidika športne vzgoje:

- razvijati funkcionalne sposobnosti z dalj časa trajajočimi različnimi gibalnimi nalogami v naravi (npr. pohodništvo, tek, smučarski tek, orientacijski tek, kolesarjenje ...),
- poznati športna orodja in pripomočke, njihovo poimenovanje in varno uporabo (kompas, zemljevid), ter se z njihovo pomočjo znajti v nekem novem okolju

- razumeti prednosti primernega športnega oblačila in obutve v različnih pogojih (vadba, tekmovanje, različne vremenske razmere ...),
- z aerobno vadbo razvijati vztrajnost,
- razvijati pozitivne vzorce športnega obnašanja, medsebojnega sodelovanja in pomoči,
- naučiti se sprejemati drugačnost,
- spodbuditi čustveno navezovanje na naravo in razumeti pomen varovanja naravne in kulturne dediščine.

Navedeni cilji so splošni, operativni pa se razlikujejo glede na vrsto orientacijskega teka (tek po opisani poti, tek po označeni poti, tek s pomočjo podanih strani neba), lastnosti proge in vrsto nalog, ki jih želimo dodajati na posameznih postajah.

METODOLOGIJA IN UPORABNOST V PRAKSI

Kako bomo oblikovali besedilo in zapletli naloge, je seveda odvisno od ustvarjalnosti učitelja, ki orientacijski tek pripravlja. Pomembno je, da upoštevamo znanje, ki so ga učenci pred tem že usvojili in ga vpletemo v reševanje določenih problemov, kjer učenci svoje znanje še nadgrajujejo. Seveda jih ne bomo poslali na pot, če jih pred tem nismo učili branja zemljevidov ali dela s kompasom. Celotna priprava na orientacijski tek obsega torej tudi šolsko uro ali dve teoretičnega uvoda o orientaciji s pomočjo kompasa in zemljevida.

Ko izdelujemo naloge na kontrolnih točkah, smo pozorni tudi na to, da naloge niso prezahtevne in da njihovo reševanje ne zahteva veliko časa (od dve do štiri minute), saj v nasprotnem primeru sam tek od točke do točke nima nobenega učinka na funkcionalne sposobnosti učencev. Pozorni smo tudi pri dolžini proge v celoti, nujno jo prilagodimo sposobnosti učencev in upoštevamo dejstvo, da učenci vedno tekmujejo v heterogenih skupinah. Kako se bodo gibal, je predvsem odvisno od njihovih sposobnosti in tematike. Vsem velikim učiteljevim naporom navkljub se na koncu izkaže, da učenci vedno najdejo neke svoje rešitve, ki jim močno olajšajo delo in so jim v korist. Ustvarjalnost v vsakem primeru nagradimo, goljufanje kaznujemo.

Učenci se lahko gibljejo linijsko, kjer premagujejo kontrole eno za drugo vse do cilja, zvezdno, kjer se po vsaki opravljeni nalogi vračajo v izhodišče po novo nalogo, ali krožno, ko je start teka hkrati tudi cilj (navedeni primer v prispevku).

Preden se učenci odpravijo na pot, preverimo njihovo obutev in obleko, jih opozorimo na morebitne nevarnosti in poučimo o ustreznem obnašanju v naravi. Na kritična mesta postavimo opazovalce, mlajše učence pa, če se le da, spremlja učitelj.

V danem primeru, ko učenci tečejo po opisani poti, vsaka skupina na startu prejme zemljevid (skico) poti, kompas, mapo s papirjem in pisalom ter navodila, kako do kontrolnih točk. Točke si kronološko sledijo po progi, na vsaki pa dobijo nalogo, ki jo morajo opraviti (lahko tudi navodilo, kako do naslednje točke). Zahtevnejši nivo je sledenje točk samo s pomočjo označb na zemljevidu.

Slika 1: Skica terena

Bližnja okolica Doma Fara ponuja okolje številnih možnosti. V neposredni bližini se nahaja bister potoček Prifarski jarak, mogočna reka Kolpa, travniki in pobočja, obdelane njive, zapuščeni in vzdrževani sadovnjaki, čebelnjaki, rastlinjak, vrtovi in ekološka kmetija, ki včasih sega čisto do vrat doma. Na vasjo se dviga mogočna cerkev, posvečena svetnici Mariji, v neposredni bližini je pokopališče, vas pa je polna hiš, ki so grajene na tradicionalen način. Nekatere obnovljene, druge na pol podrte. Vse kar kliče po raziskovanju, kar s pridom izkoriščamo za realizacijo vsebin iz učnih načrtov, predvsem pa, kot že omenjeno, za trajnostno vzgojo na najvišjem nivoju.

Navodila, ki jih prejmejo učenci, lahko oblikujemo na naslednji način:

POZOR!

Da boš varno tekel in hitro prispel na cilj, upoštevaj naslednje:

1. Na poti ne delaj škode (ne draži živali, ne onesnažuj okolja).
2. Pri svojem delu ne oviraj nasprotnikov!
3. Hodi po označenih poteh, vse poti vodijo samo znotraj tvojega zemljevida!

KAKO DO KONTROLNE TOČKE 1

Ni reka, kajti reka je veliko bolj mogočna. Včasih so perice v njem prale perilo. Tam, kjer ga varno prečkamo, boš našel kontrolno točko 1.

Na točki 1: **REŠI PROBLEM**: kamnina, ki nastaja v slapu tega potoka, je luknjičasta. Kako se imenuje? Zapiši odgovor na svoj list!

KAKO DO KONTROLNE TOČKE 2

Voda in njena energija sta izrednega pomena za življenje. Če se odpraviš 200 m proti JZ, boš naletel na objekt, ki nam prav tako posreduje neko drugo energijo, brez katere si danes našega življenja ne bi mogli več predstavljati, včasih pa so prav lepo preživeli tudi brez nje.

Naloga na točki 2: prepiši na list, kar piše na objektu. Za katero energijo gre?

DO KONTROLNE TOČKE 3

te pripelje naslednji verz: »Kaj se zgodi, ko se travnik pokosi?« Pozorno pogledj okoli sebe, še posebej proti jugu! (na travniku je seno, pospravljeno v bale, kjer je njihov cilj, op.av.)

Na točki 3: naberi tri travniške rastline, ki jih znaš poimenovati, in jih odnesi s seboj na cilj!

KAKO DO KONTROLNE TOČKE 4

Če nadaljuješ pot proti jugu, te kolovoz pripelje do kostelske lepotice Kolpe. Ob njej v razdalji 20 m ob reki poišči najdebelejše drevo!

Naloga na točki 4: na kateri strani reke bi postavili mlin, če reka teče proti V in se jez stika s slovenskim bregom?

In tako naprej mimo jase v bližnjem gozdičku, kjer postavljajo ognjišče, preko potoka mimo bližnje njive, kjer prepoznava različne tipe korenin in stebel rastlin, navkreber do cerkve, kamor jih pripelje zvok (bitje zvona), do tipične kostelske hiše, ki jo primerjajo z modernejšimi stavbami v okolici. Sledi še čebelnjak, ki stoji na obrobju vasi v sadovnjaku ob zapuščeni hiši, kjer obdelamo opravevanje in pomen pridelave medu za Kostevce. Skratka, možnosti je nešteto, le izkoristiti in pravilno uporabiti jih moramo znati.

Na koncu poti pri seštevkju rezultatov upoštevamo oboje: hitrost, v kateri so učenci pretekli progo in njihovo uspešnost pri reševanju nalog.

ZAKLJUČEK

Posebno pozornost posvetimo varnosti, kar vključuje primerno obutev in obleko, ustrezne vremenske razmere, v katerih bomo izvedli orientacijski tek in prisotnost učiteljev na kritičnih točkah. Če vsi našteti pogoji niso izpolnjeni, se stvari rajši ne lotevamo. Izkušnje so pokazale, da si praviloma nekoliko agresivnejši učenci (ki pa niso nujno tudi bolj sposobni) razdelijo naloge med seboj, drugi pa ostanejo v ozadju. Temu se izognemo tako, da pred začetkom sami določimo, kdo bo opravljal nekatere naloge, kljub temu pa to, kako se bo skupina organizirala med seboj, prepustimo učencem samim. Teren, ki ga izbiramo je lahko zelo različen, pomembno je, da je pot učencev varna in nadzorovana. Če pripravljamo športni dan, v katerega bomo vključili orientacijski tek, je smiselno, da se v pripravi združita učitelj naravoslovja in športni učitelj, pri čemer prvi prispeva vsebinski, drugi pa organizacijski del (enako pri izvajanju vsebine orientacijski tek v šoli v naravi, na centrih CŠOD).

Še misel za konec:

Ob pozorno izbranih vsebinah in dobri organizaciji orientacijskega teka učenci stvari ne bodo samo opazili, tudi VIDELI in RAZUMELI jih bodo!

VIRI

Pregled strategije EU za trajnostni razvoj – prenovljena strategija. (2006). Generalni sekretariat EU. Pridobljeno 18.9.2008, iz

http://ec.europa.eu/sustainable/docs/renewed_eu_sds_sl.pdf

Strategija ohranjanja biotske raznovrstnosti v Sloveniji. (17. 12. 2001). Ministrstvo za okolje in prostor. Pridobljeno 18. 9. 2008, iz <http://www.mop.gov.si/fileadmin/mop.gov.si/pageuploads/podrocja/okolje/pdf/biotska.pdf>

. *Učni načrt. Izbirni predmet: program osnovnošolskega izobraževanja. Okoljska vzgoja.* (2004). Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport. Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 19. 9. 2008, iz http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_izbirni/Okoljska_vzgoja_izbirni.pdf

Učni načrt. Program osnovnošolskega izobraževanja. Športna vzgoja. (2004). Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport. Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 19. 9. 2008, iz http://www.mss.gov.si/fileadmin/mss.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/predmeti_obvezni/Sportna_vzgoja_obvezni.pdf

Igre. Orientacijski klub Nova gorica. Pridobljeno 19. 9. 2008, iz <http://www.orientacijski-klub-ng.si/igre.htm>

Učni načrt za naravoslovje za 6. razred. (1998). Zavod RS za šolstvo. Pridobljeno 18. 9. 2008, iz http://www.zrss.si/pdf/NAR_naravoslovje_6.pdf